

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Психология искусства. М.: Педагогика, 1987. 344 с.
2. Гофман Э.Т.А. Крейслериана. М.: Художественная литература, 1978. 120 с.
3. Рубинштейн С.Л. Психология личности. М. : Педагогика, 1988. 200 с
4. Химинець В.В. Інноваційна освітня діяльність. Тернопіль : Мандрівець, 2009.

360 с.

Наталія ЧЕРНИШ

ПРАВОВЕ НАВЧАННЯ В ПЕДАГОГІЧНОМУ ПРОЦЕСІ ВІЙСЬКОВИХ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Осмилення динаміки й особливостей організації правової освіти у вищій військовій школі потребує уточнення змісту окремих, дотичних до неї понять. Відтак, метою цього дослідження є визначення поняття правового навчання офіцерів з урахуванням специфіки військово-педагогічного процесу.

Загальнотеоретичні проблеми, пов'язані із освітнім процесом у вищій школі, включаючи військові заклади, досліджувались В. Гладушем, Л. Городянською, В. Осьодло, О. Скрябіним, В. Ягуповим та ін.

Таку категорію як «педагогічний процес у вищій школі» дослідники розуміють з одного боку, – як цілеспрямовану, доцільно організовану й змістовно насичену, мотивовану, систему взаємодії суб'єктів та об'єктів освітнього процесу щодо підготовки студентів до професійної діяльності й суспільного життя; з іншого - направлену на формування всебічно і гармонійно розвиненої особистості розвиваючи взаємодію вихователів і вихованців. Педагогічному процесу характерна цілісність, що впливає з органічної єдності процесів навчання, виховання, розвитку [1, с. 41-44].

Згідно чинного Закону України «Про вищу освіту», «освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості» [2].

Аналогічно, чинне Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти, затверджене Наказом Міністерства оборони України від 09 січня 2020 року № 4, визначає освітній процес як інтелектуальну, творчу діяльність у сфері вищої та післядипломної військової освіти і науки, що провадиться у ВВНЗ (ВНП ЗВО) через систему науково-методичних, педагогічних заходів та спрямовану на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та набуття компетентностей особами, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості. У документі закріплено, що освітній процес у ВВНЗ здійснюється на засадах компетентнісного підходу, а також його принципи, зокрема: науковість, гуманізм, демократизм, послідовність та безперервність, незалежність від втручання будь-яких політичних партій, рухів, інших громадських та релігійних організацій [3].

Л. Городянська визначає специфіку підготовки військових фахівців різних освітніх рівнів в тому, що одночасно із системним оволодінням основами наук, слухачі й курсанти ВВНЗ мають опановувати військові теоретичні і прикладні знання, уміння й навички та розвивати необхідні командирські морально-психологічні й бойові якості. Отже, необхідною умовою здійснення процесу підготовки військових фахівців є військово-педагогічна спрямованість їх навчання і виховання. Як приклад способу

підвищення військової спрямованості автор наводить стажування й практику курсантів (слухачів) у військах, вдосконалення польової виучки, набуття ними навичок в управлінні особовим складом військових підрозділів і бойовими засобами у складних умовах, напруженій, мінливій обстановці, в умовах дефіциту часу і засобів ведення озброєної боротьби [4, с. 10-12].

О. Скрябін підкреслює, що освітній процес у сучасному ВВНЗ тактичного рівня направлений на те, щоб протягом навчання кожен майбутній офіцер сформувався як носій феномена військового фахівця конкретної кваліфікації (спрямованості), тобто мав відповідний комплекс компетентностей, необхідних для вирішення завдань на тактичному рівні.

Особливістю освітнього процесу у військових навчальних закладах автор називає те, що вони, фактично, являють собою закриті педагогічні системи. Це означає, що всі навчальні заходи освітнього процесу, зокрема й самостійна підготовка, визначаються, передусім, керівництвом установи. Оскільки відповідальність за результати освітнього процесу у подібних системах, насамперед, покладена на керівний орган, то курсанти, на відміну від студентів цивільних закладів освіти, обмежені у виборі дій на власний розсуд. Через це вони зобов'язані дотримуватись вказівок, визначених у керівних документах. Внутрішня логіка процесу навчання військовослужбовців пояснюється постійною навчальною, службовою, військово-професійною і бойовою взаємодією всіх курсантів. Адже кожна дія чи рішення курсанта, який залежить від різноманітних обставин спільної діяльності, має узгоджуватись із вимогами повсякденної служби та сучасного бою. Відповідальність за організацію і впровадження заходів освітнього процесу в військовому навчальному закладі покладена на командування ВВНЗ, його структурні підрозділи, науково-педагогічних працівників.

О. Скрябін наполягає, що досягнення необхідної якості підготовки фахівців можливе тільки в умовах тотальної керованості освітнім процесом ВВНЗ. Як стверджує автор, неврахування зазначених вище зовнішніх і внутрішніх факторів в управлінні освітнім процесом ВВНЗ, ставить під сумнів передбачуваність і гарантованість результатів підготовки фахівців високої професійної кваліфікації, тобто формування визначених керівними документами компетентностей [5, с. 214].

На противагу цій думці, у якості альтернативи централізму й однаковості в освіті, В. Осьодло пропонує таке бачення освітнього простору ВВНЗ, в центрі якого перебуває особистість курсанта. Він зазначає, що опанування майбутнім офіцером у ВВНЗ професії є важливою стадією його професійного становлення як суб'єкта праці. Здобуті протягом навчання спеціальність і кваліфікація, здебільшого, окреслюють професійну активність і успішність офіцера у тих чи інших сферах і видах діяльності. Автор припускає, що саме під час здобуття офіцером вищої освіти в нього повинні сформуватися ключові уявлення про зміст і особливості його фаху, здійснитися становлення спеціальних навичок і умінь, посилитись військово-професійна спрямованість особистості.

Водночас, як стверджує науковець, проаналізувавши військову практику, зокрема, відгуки на випускників, у професійній поведінці офіцери, переважно, орієнтуються на відтворення обмеженого переліку типових, нормативно визначених способів професійних дій, а у структурі їх професіоналізму домінує компонента знань. Посилення тяжіння до «виконавського стилю» в діяльності офіцера, на думку дослідника, призводить до негативних наслідків у його професійному функціонуванні в умовах невизначеного, складного і динамічного фахового контексту [6, с. 136].

Отже, дослідивши теоретичні та нормативно-правові джерела, приходимо до висновку, що **особливостями військово-педагогічного процесу**, які вирізняють його з-поміж решти напрямків освітньої діяльності є: по-перше – специфічний зміст; по-друге – його сувору унормованість та, переважно, закритість освітнього середовища; по-третє –

необхідність реалізації його мети (розвитку особистості фахівця і лідера, здатного самостійно приймати виважені рішення у мінливій обстановці) в рамках жорсткої регламентації діяльності майбутнього офіцера. За М. Фіцулою, під час реалізації завдань, які постають перед вищою школою, освітній процес забезпечує чотири основні функції: навчальну, виховну, розвивальну, професійну. Остання, зокрема, полягає у професійній спрямованості навчання і виховання.

Навчання охоплює процеси передачі, засвоєння, збереження і застосування інформації для вирішення певних навчальних завдань. Основні суб'єкти процесу навчання у вищій школі - викладачі і студенти, тож, кореспондуючими елементами навчання є викладання і учіння [7, с. 79].

Зі свого боку, військове навчання, В. Ягупов визначає як цілеспрямовану, сплановану, організовану, обопільну діяльність тих, хто навчає, і тих, хто навчається, направлену на свідоме, міцне і глибоке опанування останніми системи військово-професійних знань, навичок і вмінь, процес, під час якого набувається військова освіта, здійснюється виховання, розвиток і психологічна підготовка військовослужбовців і військових підрозділів, розвиток їх світогляду, засвоєння воєнного досвіду людства і військової діяльності. У запропонованій дефініції автор акцентує увагу на військово-професійній спрямованості та комплексному характері такого процесу [8, с. 18].

Навчання у вищій школі, як і навчання загалом, притаманні об'єктивні та суб'єктивні закономірності.

До перших належать: виховний і розвивальний характер навчання; зумовленість навчання суспільними потребами; залежність результатів навчання від умов, в яких відбувається навчальний процес; врахування реальних навчальних можливостей студентів; залежність результатів навчання від характеру навчально-пізнавальної діяльності й рівня розвитку його мотиваційної сфери; цілеспрямована взаємодія викладача, студента і виучуваного об'єкта). Другі передбачають, що: «поняття можуть бути засвоєні лише тоді, коли пізнавальна діяльність студентів спрямована на визначення чітких і зрозумілих співвідношень між ними; навички формуються лише за умови відтворення операцій і дій, покладених в їх основу; міцному засвоєнню змісту навчального матеріалу сприяє його систематичне повторення і включення в систему вже засвоєного раніше змісту; опанування складних способів діяльності залежить від успішного оволодіння простими видами діяльності, що входять до складних, і від готовності визначити ситуацію, в якій ці дії можуть бути виконані; рівень і якість засвоєння знань студентів залежать від урахування викладачем ступеня значущості для них засвоюваного змісту; використання варіативних завдань передбачає застосування знань у важливих для студентів ситуаціях, що сприяє формуванню готовності до перенесення засвоєних знань і пов'язаних з ними дій у нову ситуацію» [7, с. 87].

Правове навчання часто ототожнюється із правовим вихованням та правовою освітою загалом – як у повсякденному спілкуванні, так і в науковому дискурсі й законодавчих текстах [9, с. 224]. Однією з причин такої неузгодженості, на нашу думку, є прояв виховного характеру навчання як його об'єктивної закономірності – з одного боку й нормативна природа права як регулятора поведінки особистості – з іншого.

Отже, враховуючи загальні ознаки й закономірності навчання, визначаємо **правове навчання офіцерів** як цілеспрямований процес взаємодії викладача із курсантами (слухачами) військового закладу вищої освіти з метою засвоєння ними узагальнених правових знань, формування вмінь та навичок адекватної юридично значущої поведінки у професійній діяльності та повсякденному житті.

Список використаних джерел

1. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія. Навч. посіб. В. А. Гладуш, Г. І. Лисенко. Дніпро, 2014. 416 с.

2. *Про вищу освіту*: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII: станом на 12 трав. 2022 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 07.09.2022).
3. *Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти* : Наказ М-ва оборони України від 09.01.2020 р. № 4. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-20#Text> (дата звернення: 07.09.2022).
4. Городянська Л. Військово-педагогічна спрямованість підготовки військових фахівців. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2021. № 1(45)/2021. С. 10–12.
5. Скрябін О. Л. Теоретичні засади і практичні складові системи освітнього процесу у військових навчальних закладах тактичного рівня підготовки. *Актуальні проблеми захисту національних інтересів України від загроз: тези науково-практ. конф.*, Київ, 26 черв. 2020 р. С. 214.
6. Осьодло В. І. Психолого-педагогічні аспекти розвитку сучасної вищої військової освіти. *Військова освіта*. 2013. № 2. С. 135–146. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vios_2013_2_17.
7. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : «Академвидав», 2006. 352 с.
8. Ягупов В. В. Основи військово-дидактичних знань : навч. посіб. Київ : КВІУЗ, 1998. 236 с.
9. Черниш Н. Правова освіта офіцерів у закладах вищої військової освіти СРСР та незалежної України: понятійно-термінологічний аспект. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*. 2020. № 13. С. 217–227.

Валерія ЗАХАРОВА

ПРАВОВА КУЛЬТУРА ОСОБИСТОСТІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ОСВІТИ

Україна сьогодні знаходиться на етапі розвитку та трансформації правового, культурного та освітнього середовища, що вимагає застосування нових підходів для формування моральних ідеалів суспільства та розвитку високої правової культури. Суттєві зміни в політичній, правовій, соціальній та культурній сфері, разом з забезпеченням суверенітету та територіальної цілісності, пошук шляхів інтеграції з європейським суспільством дають можливість формувати нову правову культуру молодого покоління, що є важливим для всього українського суспільства.

У зв'язку з цим, метою нашого наукового пошуку є розкриття реального стану правової культури особистості на сучасному етапі розвитку освіти та її впливу на становлення демократичної та правової держави.

Аналіз позитивного досвіду розвинених країн світу з формування правосвідомості та правової культури населення дозволяє зробити висновок про необхідність розроблення на загальнодержавному рівні програми правової освіти для різних вікових та професійних груп населення. Серед них — вивчення в освітніх закладах усіх рівнів основних положень Загальної декларації прав людини, Європейської конвенції з прав людини, Міжнародних пактів про громадянські та політичні права і про економічні, соціальні й культурні права, Конституції України, основ Цивільного, Трудового, Сімейного, Кримінального кодексів України тощо. Важливим є засвоєння знань про базові принципи демократичної держави — верховенство права, повагу прав